

KULTURNO PROPAGANDNI KOMPLET BR. 84, GOD. IV, BEOGRAD, UTORAK, 17. NOVEMBAR 2009.

zarez

Redakcija: Miloš Živanović, Saša Ilić, Tomislav Marković, Saša Čirić; Font Mechanical: Marko Milanković; E-mail: beton@danas.rs, redakcija@elektrobeton.net; www.elektrobeton.net; Sledeći broj izlazi 1. decembra

UMESTO UVODNIKA

Bauk **Betona** prestao je da se širi. Sada armiramo temelje regionalnog umrežavanja. Već 14 meseci traje uzajamno kritičko skeniranje srpske i hrvatske književne scene koje sprovodimo u saradnji sa zagrebačkom knjižarom Booksa. Drugi krak saradnje odavno je porinut u Ulcinju i čini ga časopis Plima plus; treći se overava ove nedelje u Sarajevu na 10. evropskim književnim susretima. U ovom broju **Betona** donosimo drugi po redu izbor tekstova iz časopisa Zarez, našeg strateškog partnera iz Hrvatske posle Feral Tribune-a. Betoniranje prokletih avlija se nastavlja...

MIXER

Piše: Žarko Paić

POREDAK LAKRDIJE

„Zlatno doba“ hrvatske vladajuće kulture u devedesetim godinama prošlog stoljeća obilježile su antologije nacionalnih budnica i militantnih nokturna, memoari političkih preobraćenika s komunizma na katolički fundamentalizam i povratak mitskim korijenima. Između kiča groze i službene patetike nije bilo razlike. Inscenacija dolaska vrhovnika Franje Tuđmana u zgradu HNK na neki već zaboravljeni događaj idolopoklonstva kultu *operetne diktature*, kako je Hans-Magnus Enzensberger imenovao tu političko-kulturnu lakrdiju, bila je u znaku lažnoga sjaja visoke kulture. Simbolički užas tog razdoblja bio je iz današnje perspektive čak i morbidno simpatičan. Kostimirana počasna straža, paradne uniforme, alkarska kapa s perjem od punjene čaplje na glavi poglavara, ideologija duhovne obnove s popovskim škropljenjem svijetloga oružja i zagovorom žene kao majke/stroja za rađanje.

HIPERPROIZVODNJA ESTRADNOG TRASHA

Godine 1997. na simpoziju u Pragu o Heideggeru i Derridi susreo sam tada mladog rumunjskoga filozofa Ciprijana P. Ništa nije znao o Hrvatskoj, ali je na CNN-u vidio sliku Tuđmana s lentom. Sjetio se da je kao dječak gledao figuru svoga diktatora Causescua u Bukureštu na nekom mitingu s lentom. Bio mu je grozno smiješan i nedodirljiv u svojoj napuhanosti. Više nismo o tome imali što kazati. Mediji počivaju na sustavu međusobno referentnih znakova. Lenta je savršeno odgovarala zloduhu *operetne diktature*. No jedno je ostalo gotovo nepromijenjeno i danas: ta samouvjerenost u vlastitu veličinu i ta bahatost koja graniči s ignorancijom mišljenja drugih. Mitomanija ne postoji bez priče o povijesnoj žrtvi i bez popratne megalomanije. Razmetljivost dovedena do spektakla u kojem industrija celebrity kulture postaje ideologijom lake zabave, a masovni mediji istinom globalnoga tržišta iluzijama - lentu je odbacila u muzeje. Na njezino je mjesto postavila gole grudi i stražnjice. Hrvatska je iznova regionalni lider. Ali ne više u kiču političke groze, nego u lakrdiji hiperproizvodnje i hiperpotrošnje estradnoga trasha. Žalopojke novih kulturnih pesimista ništa ne pomažu. Nestali su kulturni dodaci po uzoru na *Times Literary Supplement* iz vodećih dnevnih novina. Pojam se kulture na komercijalnim televizijama i internetskim portalima utopio u pojmu scene ili show-bizza. Sa svih strana nadiru samouki geniji i šarlatani. Svi pišu svoje skandalozne dnevnik, spomenare, kronike. Profit je zajamčen unaprijed, jer u „društvu znanja“ nikad se više nije čitalo upravo to što se kupuje, naime, trash.

Ovdje se uopće ne radi o tome da tzv. kulturne elite preziru vulgarnost masovne kulture. Glupo je u svakoj raspravi o tom fenomenu zagovarati kritiku intelektualaca kao zatvorene kaste nedodirljivih koji kukaju nad svojom sudbinom, a zapravo navodno uvijek skriveno žele isto – biti zvijezde i slavni, obožavani i cijenjeni u masama. Razočaranje u naše doba najbolje je iskazao Georg Steiner: „Cijeli sam život proveo pokušavajući shvatiti zašto visoka kultura nije mogla nadvladati barbarstvo.“ Odgovor je jednostavan. Zato što je visoka i ostala je samo za odbrane. Kad se njihov broj smanjuje, a masovno društvo smjera demokratskom pravu na užitek u vlastitome ukusu svjetine, go-

Fotografije u broju: Milica Jovanović

vor o barbarstvu postaje besmislenim. Barbarstvo je postalo institucionalizirani trash.

CIRKUSANTI KAO ENCIKLOPEDISTI

Iz vlastita iskustva to mogu potvrditi. Nekoliko sam puta bio pozvan u TV emisiju razgovornoga tipa *Drugi format* o različitim temama iz kulture. Emisija kao i sve druge o kulturi na televiziji komornoga je tipa. Ni jednom se nisam odazvao. Posljednji poziv bio je znakovit. Urednica je zamislila temu o Baudrillardu i

MIXER

Žarko Paić: Poredak lakrdije

antiCEMENT

Ivana Perica: Unutrašnja strana mafije

ARMATURA

Slavenka Drakulić: Sjene na zrakama sunca

VREME SMRTI I RAZONODE

The Onion: Nikad manje felacija

BLOK BR. V

Komikaze: Žena je...

medijima nakon njegove smrti. Gotovo da sam pristao. Ali njezine su me dodatne riječi uvjerile u ono što svatko od McLuhana odavno zna. Televizija nije programirana nizašto drugo nego za informacije i zabavu. „Nećemo baš puno o Baudrillardu i njegovoj filozofiji...“ Naravno, a o čemu drugome osim valjda o Baudrillardu i seksualnome životu barske čaplje s lentom! Kad god su na javnoj TV slične emisije, bolje je preventivno uživati u krpežima iz poslova i dana naših „slavnih praznoglavaca“.

Nije uopće problem u sadržaju masovnih medija, nego u formi koja nadilazi svaki pokušaj kritičke rasprave. Forma je zadani okvir u kojem se sve pretvara u sliku/objekt potrošnje bilo kojeg sadržaja, a funkcionira prema načelima logike *i-i*. Najbolje je to izveo Sloterdijk u *Kritici ciničkoga uma*. Masovni su mediji forma koja sjedinjuje ideje enciklopedije i cirkusa. Sloterdijk ipak nije imao u vidu bezuvjetni poraz intelektualaca u tom pokušaju zadobivanja naklonosti mase. Imati sposobnosti zabavljača ne znači nužno postati postmoderni Diogen u ruhu Leta 3. Ali ni Žižek koji ima to umijeće scenskoga nastupa pred masovnom publikom nikad ne može postati „cirkusant“ opće prakse da od enciklopedije na kraju ne ostane drugo do bizarni vicevi i Lacan za početnike.

Doba u kojem se najradikalnije obistinjuje postavka da je svijet perverzni supermarket stilova života obilježeno je temeljnom promjenom. Sada cirkusanti žele biti enciklopedisti. Ako baš i ne vjeruju u taj obrat, oni misle to prokleta ozbiljno. Više nije dovoljno imati čvrste grudi i stražnjicu, biti seksualni predmet udivljenja masa, nego je potrebno još imati osobnost, stav i duhovnu osviještenost. Madonna u krevetu s *Kabalom* planetarni je sindrom najradikalnije perverzije masovne kulture koja je u svojem zahtjevu totalna. Sve što vrijedi za globalnu scenu ove travestije bez granica, vrijedi, dajko, i za „naše ljude i krajeve“. Ali megalomanija je uvijek grotesknija kad je riječ o malim konzervativnim društvima u kojima vlada ideološki laž da je visoka kultura njihovo sredstvo predstavljanja svijetu.

KIKLOP ZA GOLU ISTINU GODINE

Zbog čega je tzv. skandal s Nives Celzijus i nedodjeljivanjem nagrade Kiklop za najprodavaniju knjigu godine na Sajmu knjiga u Puli 2008. godine njezinu uratku *Gola istina* očigledan dokaz potreka lakrdije kao nove ideološke krpeži hrvatske kulture? Nigdje drugdje osim ovdje nije izvršena takva nakaradna „pretvorba“ medija iz serioznih publikacija u tabloide. Paranoični strah

od Drugoga – Balkana kao negativne fantazme Zapada – implo- dirao je u svim smjerovima. Turbofolk prijestolnice nisu negdje drugdje, u Srbiji, Bosni i Hercegovini, nego u Zagrebu. Narod- njački klubovi i njihova ikonografija, radijske emisije, televizijski programi čija gledanost nadmašuje sve druge programe i napokon glavna zvijezda hrvatske kleronacionalističke estrade Thompson, tvore zaokružen sustav društvenoga terora zabave kao ideologije. Tko se tome suprotstavlja u ime vrijednosti visoke kulture, ne zaslužuje drugo osim blagog prezira. Pa upravo je njezina bijeda nezamjeranja procvatu političkoga kiča stvorila ovo što se danas tolerira u ime kulta prava na razliku. Što je tolerancija drugo negoli najviši stupanj ravnodušnosti.

Kad pjevačica i spisateljica, kojoj su zgroženi ljubomorni intelektualci uskratili gromadnu skulpturu za hit godine promijenivši u zadnji čas pravila igre, slavodobitno izjavljuje u jednoj od takvih krpež emisija „javne scene“ da samo ona još može u Hrvatskoj pokrenuti *kulturnu revoluciju*, ne preostaje drugo nego dotičnoj fatalnoj dami isporučiti i specijalnoga Kiklopa za „golu istinu“ godine. Pritom uopće nije nikakav problem realni lik i djelo Nives C. ni njezino jedno ispovjedno djelce koje bi kao trebalo polučiti skandalozne odjeke na temu tko je, gdje, kako i pod kojim uvjetima izravno komunicirao s njezinim tijelom. Kako je Hrvatska u svojoj čudorednoj hipokriziji nezanimljiva čak i globalnoj porno industriji koja se vrtoglavo širi na istočnoeuropske države, preostaju tek pretenciozne pikanterije seksualnih tračeva iz vlastita dvorišta. Prema *Seksualnome životu Catherine M.* francuske teoretičarke suvremene umjetnosti Catherine Millet s njezinim opisima *gang-banga* u pariškim salonima visokoga društva i drugih prostora, domaće „gole istine“ djeluju primitivno provincijalno. I na kraju, dakako, s povratkom u „svetu obitelj“ tradicionalnoga društva poput nove Magdalene koja iziskuje oprost i blaženu dozu prihvaćanja osupnute moralne većine.

MALA MORBIDNA ARKADIJA

Muzikološka kritika turbofolka, primjerice, koja se bavi samo estetskim pitanjima stila istog je ranga kao i tabloidni prikaz izložbe Francisa Bacona u *Jutarnjem listu* ili pak posljednjeg koncerta Laibacha u Zagrebu. Takva kritika onoliko je loša koliko je loša glazba koja se svira u ovoj državi. Ne radi se o literarnim „vrijednostima“, nego o medijskome spektaklu primijenjenom na našu društvenu situaciju. Ili, da ne budemo uskogrudni, radi se o literarnim „vrijednostima“, itekako, ali o onim koje se protežu od estetike javnoga trača, turbocampa i chick-lita. Sve to je mjerodavno za manju ispisivanja vlastitih orgija intimnosti u bilo kojoj verziji. Jedna od glavnih definicija slavni/zvijezda u suvremenoj kulturi spektakla kaže da su poznati slavni po tome što su poznati. Tko su, što rade, čime se bave, uopće nije važno. Američki kritičar Joseph Epstein u svom eseju o tom fenomenu u suvremenom američkome društvu naslovljenom *Celebrity kultura – hajdemo sada veličati slavne praznoglavce* uputio je na pravi problem s tom euforijom masovne kulture koja ironično skida pozlatu elitističkoj i zasjeda na njezin tron kao lažni car Šćepan Mali. Isti je, naime, model i za etablirane intelektualce i za „slavne praznoglavce“. Po čemu je Susan Sontag bila poznata izvan užeg kruga čitatelja njezinih knjiga o campu, fotografiji i bolesti kao metafori? Epstein tvrdi krajnje zaoštrano: po tome što je bila celebrity-intelektualka, a ne po prekretnim idejama koje je eklektički prenijela u svoje eseje. Logika je medija bezobzirna kao što je to i logika neoliberalnoga kapitalizma u svojoj narcističkoj prirodi spektakla. Ne postoje više nikakve uzvišene „vrijednosti“ ako se ne mogu estetski prihvatljivo masi prodati u zamjenu za njihovu glad za skandalima. A skandal je samo ono što ne ruši konzervativni poredak javne perverzije morala, nego ga, štoviše, učvršćuje svakim novim primjerom. Što se dogodilo s Clintonom nakon afere Lewinsky? Učvrstio je svoj imidž postmodernoga liberala za sva vremena, a tajnica je postala slavna. Što se dogodilo sa Severinom nakon misterioznoga porno uratka iz kućne radinosti? Postala je još popularnija, dospjela do statusa glumice u operetnoj lakrdiji *Karolina Riječka*, a njezinu partneru u cyber-igrokazu nisu upropaštene tajkunske prekogranične sumnjive investicije. Poredak lakrdije jest ogledalo društvene perverzije moći. Medijsko insceniranje događaja spram kojih svi moraju imati neki stav, pa makar i o tome tko je za gole sise kao *kulturnu revoluciju*, a tko protiv

njih, odgovara potrebi malog narcističkoga društva za užitkom u fiktivnoj patnji. Onog trenutka kad je na scenu stupio HHO u obrani protiv diskriminacije rodno/spolnih prava i ljudskih prava autorice *Gole istine*, lakrdija je došla do točke usijanja. Doista, to je jedinstven slučaj u svjetskim razmjerima. Borba za ljudska prava, budimo ozbiljni barem malo, ne može nikad biti farsom. Nives C. nije nikakvom žrtvom zbog toga što nije dobila nagradu koju je prema pravilima trebala dobiti. Problem nije u ničijoj žrtvi, pa tako ni u besmislenoj optužbi Ivana Zvonimira Čička da direktorica pulskoga Sajma knjiga Magdalena Vodopija treba dati ostavku jer „sramoti tu kulturnu manifestaciju“. Skandalozno je upravo to što je Čičak u žaru mesijanske borbe za „golu istinu“ izjavio. Vodopija je stvorila Sajam knjiga u Puli i bez nje ne bi bilo ničega od festivala autora pa ni svega ovoga što je ono zadnje pretvorilo u prvo. Koga briga za dolazak Eca, Magrisa, Pammuka, cijelog niza svjetskih pisaca i intelektualaca u Pulu. Važno

nju kulture kao zabave moćnih, bogatih i praznoglavih. Na istom mjestu tabloidi postavljaju i jedno i drugo. Etička lakrdija uvijek se događa na kraju godine kad iste osobe glume u medijski sponzoriranim humanitarnim cirkusima. Perverzija je totalna. Kulturu kao scenu spektakla financiraju korporacije koje izvlače najveći profit upravo u zemljama Jugoistočne Europe u sektoru telekomunikacija. Mediji su nepresušan izvor ekstraprofita zato što su zrcalo društvene diferencijacije. Siromaštvo je javna vrlina, ali samo za Božić. Tamo gdje se vrti najmanje novaca, u tom začaranome krugu literarnih taština raspoređenih prema svim mogućim ideologijsko-estetskim preferencijama, skandal je neizbježno sredstvo medijski posredovane pozornosti da je kultura nešto uopće važno u ovom institucionaliziranom barbarstvu *trash*.

Biti za „golu istinu“ znači nešto bitno drugo. Cijeli sustav književnih nagrada od trenutka kad je simbolički lenta zamijenjena visokim novčanim iznosima, nesumnjivo manje države i paradržavnih institucija, a više komercijalnih izdavača i dnevnih novina pretvorenih u hobotnicu celebrity-kulture, pokazuje samo da nema bitne razlike između mode, estrade i preostalih oaza elitne kulture. Sve je zapravo mala seoska zabava i iluzija velikog spektakla. Od Kiklopa do nagrade za roman i publicistici *Jutarnjeg lista*, od Porina do Nagrade hrvatskog glumišta, od ovog do onog „mačka“ i drugih zabavljачkih igrokaza kulture kao scene. Zašto se to događa u Hrvatskoj tako groteskno? Zato što je riječ o zemlji rasprodanih iluzija, o megalomaniji i mitomaniji koja treba svoju tvornicu zvijezda jer su sve druge tvornice prazne, da uporabim moćnu sintagmu knjige eseja Ljiljane Filipović, jer je „gola istina“ ove kulture u tome da je ona jedino i samo skandalozna kao takva. Čega ima previše, nije dobro ni s maslacem na kruhu, rekao bi Švejk.

TABLOIDIZACIJA SVEGA POSTOJEĆEG

Pa, u čemu je, naposljetku, ova lakrdija paradigmatička za svako buduće insceniranje javnoga doživljaja kulture? Lamentacije o povratku u zlatno predmedijsko doba kulture nostalgična je reakcija na duhovnu prazninu suvremenoga doba. Ali ono što je ovdje pravilom nije doduše ni iznimkom u drugim razvijenim društvima koja literaturu ne svode na masovnu zabavu, a festivale i sajmove knjiga na skandalozne događaje izvanknjiževnoga dosega. Sve se to realno i nije dogodilo, jer niti je Nives C. realno postojeća figura hrvatske *kulturne revolucije*, niti je sama kultura više bilo što realno osim imaginarno-simboličke potrage za novim identitetom u supermarketu stilova života. Kako su nedjeljom prema volji Katoličke crkve i vladajuće konzervativne koalicije supermarketi u Hrvatskoj zatvoreni, potraga za „golom

istinom“ može se naći tamo gdje je ovaj svijet potrošnje idola od samoga početka imao svoju prvu i posljednju istinu – na benzinskim postajama. Simbolička razmjena dobara održava kulturu na životu. Možda se tamo može pronaći i kakav primjerak *Isušene kaljuže* Janka Polića Kamova ispod tezge, u što čisto sumnjam, ali ne i u njegove proročanske riječi iz istoimena romana: *Kultura je obzir, dakle, sram; a sram je laž, hinjenje i prenavljanje... jer inteligent zna da sram nema smisla.*

Sve to uopće nema nikakva smisla, ali u tome je jedina „gola istina“ ovog nepodnošljivo blještavoga života ideologije u liku masovne zabave za narod. Iza toga stoji samo nešto mnogo gore: izostanak kritičke refleksije ili njezino pitomo tabloidiziranje pod maskom subverzije. Spektakl je travestiran kaos društvenih odnosa moći kapitala. Sve su mu maske dobre, a slike se jedino i pamte. Fascinacija tijelom nadilazi isprazan duh ovog vremena u kojem je moguće da i kuharica postane državnikom, razbojnik moralistom, a seks i *trash*-književnost važniji od života.

je samo imati iza sebe medije, jednog estradnjačkoga popa i HHO. Problem je u tome što je logika medijske estradizacije događaja onog što je još preostalo od kulture jedino što održava taj poredak u predodžbi masovne javnosti. Ali to nije logika koja vrijedi za sav normalni svijet, nego ponajprije za našu malu morboidnu Arkadiju. U njoj ne postoji više mjesta za metaforički suživot Fausta i cirkusa, jer cirkus pretvara Fausta u zvijezdu dana ili od njega nema ništa. Kultura kao zabava u uvjetima estradne orgije nužno mora biti zabava za mase, razumljiva, podnošljivo ironična i ne baš razmetljivo subverzivna. Svijet intelektualne interakcije aktera i publike zahtijeva mobilnu javnost, festivale i umreženu scenu. Bez toga više ništa ne postoji.

SEOSKA ZABAVA ILI ILUZIJA SPEKTAKLA

Kako svaki oblik estradizacije kulture nužno zadobiva svoju teatralnu karikaturu, tako ni žanr farse više nije primjeren naziv za događeno. Čemu uopće više o tome govoriti kad je skandal u svojoj medijskoj zastarjelosti nešto naizgled nevažno. Zar nije pravi problem u bijedi i očaju preživljavanja hrvatskog društva koje se nezadrživo raslojava na malobrojnu elitnu novu buržoaziju i najveći dio sirotinje na rubu opstanka? Paradoks je u tome što upravo takva socijalna slika iziskuje neprestanu proizvod-

ZAREZ, DVOTJEDNIK ZA KULTURNA I DRUŠTVENA ZBIVANJA

adresa uredništva: Vodnikova 17, HR-10000 Zagreb,
e-mail: zarez@zg.htnet.hr; web: www.zarez.hr
v.d. glavne urednice: Katarina Luketić
zamjenici glavne urednice: Nataša Govedić, Srećko Horvat i Marko Pogačar
uredništvo: Dario Grgić, Silva Kalčić, Suzana Marjanić, Trpimir Matasović, Nataša Petrinjak, Boris Postnikov, Srećko Pulig, Zoran Roško i Gioia-Ana Ulrich

Piše: Ivana Perica

UNUTRAŠNJA STRANA MAFIJE

Roberto Saviano, *Gomorra. Viaggio nell'impero economico e nel sogno di dominio della camorra*, Mandadori, Milano 2006. i *Gomorra*, redatelj Matteo Garrone, Italija/Francuska, 2008.

Riječima Tonyja Montane, slavnog Scarfacea iz istoimenog filma, počinje knjiga *Gomorra* (2006), koja je svojem autoru prije dvije godine svakako priskrbila neskroman, ali ne i bezopasan imidž borca za civilna prava. Riječ – to „jedino sredstvo koje je imalo moć da mijenja stvari“ i koje „ništa nije moglo prešutjeti“ – „skrivila“ je 1992. smrt sudaca Falconea i Borsellina, koji su krajem osamdesetih na optuženičku klupu doveli stotine mafijaša; godine 2005. na listu za odstrel smjestila je Leolucu Orlanda, gradonačelnika Palerma i kasnijeg zastupnika u Europskom parlamentu, koji je u svojim knjigama progovorio o sicilijanskoj mafiji. Na isti je popis prije dvije godine dospjelo i Savianovo ime. Roberto Saviano, koji kao novinar piše za časopis *L'Espresso* i za dnevnik *La Repubblica*, pod cjelodnevnom je policijskom zaštitom i priznaje da nekad zaželi da *Gomorra* nikad nije ni objavljena.

POJEDINCI KAO ZUPČANICI

Gomorra je autobiografski roman i kriminalistička studija u jednom, i u njoj nema izmišljenih likova ni romansirane radnje. Jedanaest poglavlja raspoređenih u dva dijela sasvim jednostavno nižu činjenice posložene onako kako ih pripovjedač, Savianovo autobiografsko ja, priča iz perspektive čovjeka koji je odrastao u okruženju u kojem „sistem“ – što je popularan lokalni naziv za napuljsku mafiju drugdje znanu kao Camorra – drži sve konce u rukama: od osiguravanja poslovnih i privatne egzistencije lokalnom pekaru do zamršenih mehanizama svjetskog *haute couturea*. Sistem je to u kojem se u kriznim vremenima, ponajprije u vrijeme „rata“ (primjer je slavna „guerra di Secondigliano“, rat između klanova Di Lauro i tzv. secesionista, *scissionisti*), ne obračunava riječima, nego oružjem. I sam je autor odavno razočarana oca naučio da je muškarac s pištoljem a bez sveučilišne diplome samo šupak s pištoljem, isto kao što muškarac s diplomom a bez pištolja nije ništa nego tek šupak s diplomom. Da bi bio čovjek, Saviano je morao steći oboje – i pištolj i diplomu.

Gomorra je ispričana jednostavno, pregledno, što je svakako odraz Savianova novinarskog pera. Mada isprva nije lako pratiti golemu količinu imena, klanova i toponima, pred očima čitatelja oblikuje se kompleksna slika svijeta koji čak nije ni sistem – prije neki „aparat“ u kojem su „pojedinci kao zupčanci“. Pripovjedne epizode utemeljene na zapisima sa suđenja, novinskim člancima i sličnim izvorima autor ne propušta duboko protkati vlastitim iskustvom, koje obiluje materijalom „usmene predaje“, i koje je stečeno životom predodređenim za „sistem“. U tom sistemu pojedincu ili „ništici“, kako pripovjedač sama sebe naziva, ne preostaje nego zauzeti doznačeno mjesto. Svoju poziciju Saviano ponajbolje opisuje kad govori o dilerskoj sceni: na ulici policajci, karabinjeri i pritajeni pripadnici suparničkih klanova svakako zauzimaju negativno polje, a pozitivno pripada kupcima. Svi ostali su neutralni, beskorisni, ne postoje.

Progovoriti o onom dijelu Napulja i Italije koji je, zahvaljujući gotovo „opsesivnoj pozornosti“ javnosti uperenoj u sicilijansko podneblje, u mogućnosti nesmetano obavljati legalne i ilegalne operacije svjetskih razmjera, znači odbiti mjesto nepostojećeg neutralca i svjesno postati „negativac“. Tim individualnim buntom, tj. posve privatno motiviranom mržnjom koja stoji iza „objektivnih“ činjenica kojima denuncira moćnike što vuku konce svijeta u kojem živi, Saviano odabire mjesto negativca kako bi barem anulirao vlastiti status nule.

Po postupnu odricanju od nezainteresirana odmaka i zbog posvemašnje utopljenosti u groznu temu svog interesa, *Gomorra* se izuzima iz uobičajene literature o ovakvoj temi. *Balkanska mafija* novinara Norberta Mappesa-Niedieka, primjerice, i *Gomorra* novinara Roberta Saviana dva su žanra: prvi objektivni i obavijestan, drugi individualan i poučan. Jer Savianova zasluga ne leži samo u neuvijenu iznošenju imena i brojeva, nego u hazarderskom demistificiranju jedne tajne i razotkrivanju mehanizama trgovine, građevinskog poduzetništva i odurnih „ekologijskih“ rješenja poznatih tvrtki i cijelih regija.

KLANOVI BRUTALNIH GOSPODARSTVENIKA

Poslovi klanova Camorre sežu od sitnih pritisaka na male obrtnike, preko deponiranja teškog otpada sa sjevera Italije do sveobuhvatne trgovine drogom. Droga uistinu predstavlja bolji i brži izvor novca od bilo kojeg zajma, sustav jednostavniji i daleko pouzdaniji od burze, pa je prosječnu studentu, zahvaljujući dobroj organizaciji camorrista i brzom prilagodbi potrebama tržišta, čak moguće financirati studij iz sredstava uloženi u preprodaju droge. Camorra raspolaže i paralelnim mirovinskim i socijalnim sustavom. Njezina velika fleksibilnost i mogućnost da manji igrači obrnu novac, mada nisu dio klana, *famiglie* – pojam koji camorristi inače ne poznaju – te posvemašnja liberalizacija i automatizacija uvoza i izvoza omogućuju gotovo legalne malverzacije. Tako pojedinci s donje, ilegalne, strane gospodarstva lakše isplivaju na gornju, legalnu: „Gospodarstvo ima svoju gornju i donju stranu. Mi smo ušli s donje strane, a izlazimo na gornju.“

Izvrstan primjer jest prenamjena poljoprivrednog zemljišta u građevinsko, priča poznata i na našim otocima, preko koje se vrlo lako prešlo i zaboravilo je. Riječ je o spretnosti upućenih i njihovih najbližih da zgrnu milijune prema poslovnom načelu „Kupio sam za deset, prodao za tristo“. Domaćem je čitatelju knjiga stoga zanimljiva ne samo zato jer u *Gomorri* saznaje novo nego i jer prepoznaje staro: poglavlje *Kalašnjikov* poetirano je pričom o balkanskom divu Željku Ražnatoviću,

tigru Arkanu, koji je zahvaljujući dobrim poslovnim odnosima s jednim drugim tigrom, bossom iz Casalesije Sandokanom Schiavoneom, pod krinkom humanitarne pomoći financirane novcem srpske vlade, glatko zaobišao embargo i uvezao 85 milijuna dolara teško oružje. Nekoliko stranica kasnije još jedna divna podudarnost: riječ „poduzetnik“, toliko disperzirane upotrebe da odavno već gubi značenje, u Caserti se koristi kao eufemizam za „klan brutalnih gospodarstvenika, krvožednih menadžera, građevinskih poduzetnika i zemljoposjednika. Svaki sa svojom vlastitom naoružanom bandom, međusobno povezani ekonomskim interesima u svim gospodarskim branšama“.

No vratimo se sad Tonyju Montani. Istina, Saviano naglašava da Camorra izvorno ne odgovara predodžbama o mafiji kakve prosječan građanin obično ima. Riječ je o složenu, teško shvatljivu aparatu koji izvrsno funkcionira u globalnom kapitalizmu, a ne o ekscentričnoj sceni o kojoj su generacije učile iz filmova *The Godfather*, *Scarface*, *Goodfellas*, *Donnie Brasco* ili *Mi manda Picone*. Ipak, camorristi su preuzeli imidž *mafiosa* stvoren tim medijem i Saviano izvrsno prati promjene u odijevanju, životnom stilu te čak rodne inovacije uvedene od osamdesetih naovamo. Tako se u razgovorima camorrista mogu uhvatiti čitavi ulomci iz *Piconea* ili *Scarfacea*, jedan se boss čak slikao s isturenom donjom čeljusti (kao Marlon Brando u *Kumu*), a ni pištoljima se više ne barata precizno, nego se vitla po zraku, što iziskuje znatno više buke i streljiva, ali i neprecizno zadane boli... Anna Mazza, takozvana Crna udovica (sjetimo se mladenke Black Mamba!), iskoristila je prvotnu rodnu zaostalost kamorskih bossova pa je osamdesetih i devedesetih takoreći slobodno poslovla, bez straha da bi joj kao ženi netko našao. Danas, međutim, moderna camorristica više nije

nedodirljiva supruga i majka, nego samosvjesna menadžerica i, već prema prilici, sasvim opravdana meta. Jedna od Mazzinih obiteljskih prijateljica ide u kupnju u pratnji dviju tjelohraniteljica, koje ju slijede u žutu smartu. Samosvjesno, u žutu skaj, sa žutim sunčanim naočalama na nosu, izgledaju kao da su upravo ispale iz *Kill Billa*.

TALIJANSKI KANDIDAT ZA OSCARA 2009.

Odjevni idoli i uzori životnog stila preuzeti iz filmskog medija svakako čine priču o Camorri simpatičnom, gdje gdje i šaljivom. Tog se elementa dijelom drži i ovogodišnji film *Gomorra* redatelja Mattea Garronea. Riječ je, dakako, o ekranizaciji Savianove knjige, koja usporedno niže pet fabularnih tokova. Dok se u romanu u ulogu Tonyja Montane uživio jedan mafijaški boss pa je dao sagraditi kuću na dlaku identičnu vili iz Miamijsa, u filmu pak Montanijev promukli glas i hirovitu hrabrost oponaša klinac s ulice, niska stasa i bez strpljivosti da korak po korak uđe u kamorski sistem. On, kao i njegov kompanjon Piselli („grašak“), mršav dugonja idealistički zanesen snovima o bogatstvu i moći, nose šaljivi element filma, ali svakako ne prolaze nekažnjeno. Završni kadar, u kojem se izrešetana tijela „Tonyja Montane“ i naivna Pisellija odvoze u viljušci bagera, uz banalan šum motora, simbolički pokazuje koliko su tamošnje građevno poduzetništvo – jedna od glavnih meta Savianovih osuda – i likvidacija nevinih srodni.

Dok roman šokira statistikom (npr. 3600 ubijenih od 1979, godine Savianova rođenja), film guši reduciranom dijalozi, krupnim planovima, tjeskobnim zamračenim interijerima, prašnjavim, opustjelim eksterijerima i slikama betonskih nastambi u predgrađu, koje više nalikuju kavezima nego stanovima. Brutalna

je nasilja u filmu znatno manje nego u romanu, koji rado analizira različite „potpise“ pojedinih klanova. Tako je vjerojatno najšokantniji potpis onaj *alla mondragonese* – što znači leševe baciti u bunar i za njima hitnuti bombu, tako da mogu proći godine dok netko slučajno ne otkrije posmrtnu ostatke izmiješane s kamenjem i šutom.

Svježa nominacija *Gomorre* za najbolji strani film pohvala je redateljske kvalitete koliko i vrijednosti scenarijskog predloška te, povrh svega, potvrda da ono pasolinijevsko „ja znam“, koje Saviano u romanu zloguko priziva, ima svoj odjek u široj javnosti, o čemu svjedoči i niz nagrada koje je ovaj „roman, a ne fikcija“ dobio. Svakako su ta priznanja žestoka podrška urliku kojim roman završava: „Maledetti bastardi, sono ancora vivo!“

ARMATURA

Piše: Slavenka Drakulić

SJENE NA ZRAKAMA SUNCA

Hrvatska je, kao što vam govori reklama, „mala zemlja za veliki odmor“. No, iza tog marketinga i optimističnih izvještaja o milijunima turista koji ondje provode svoj „veliki odmor“, postoje i manje vesele vijesti, koje bacaju neugodnu sjenu na taj mali turistički raj na Jadranu.

Ovog je ljeta Dinko Šakić, 86-godišnji bivši zapovjednik Jasenovca, zloglasnog koncentracijskog logora iz Drugog svjetskog rata, pokopan u uniformi ustaškog pokreta, hrvatskog ekvivalenta nacizma. Nakon rata, Šakić je emigrirao u Argentinu, ali se vratio nakon proglašenja hrvatske nezavisnosti 1991. Dočekan je dobrodošlicom kao slavna ličnost. U svojim je intervjuima Šakić ponavljao da se ni zbog čega ne kaje. Ono za što se trebao pokajati bili su deseci tisuća jasenovačkih logoraša ubijenih pod njegovim zapovjedništvom. Također je osobno smaknuo dvoje židovskih zatvorenika. Vlada Franje Tuđmana nije pokazivala nikakvu volju suditi Šakiću, sve dok Izrael nije naznačio da je voljan suditi mu ondje. Tako je 1998. Šakić osuđen na maksimalnu, dvadesetogodišnju kaznu. Na njegovom je sprovedu do-

minikanski svećenik Vjekoslav Lasić održao govor u kojem je savjetovao Hrvatima da se dive Šakiću i prihvate ga kao uzor. Efraim Zuroff iz Centra Simona Wiesenthala protestirao je kod hrvatskog predsjednika Stjepana Mesića. Time je skandal i završio.

Potom je, prije par tjedana, na zagrebačkom aerodromu Zvonka Bušića, 62-godišnjeg Hrvata koji je zbog terorizma proveo 32 godine u američkim zatvorima, dočekala skupina proustaških podržavatelja, koji su ga pozdravili tradicionalnim fašističkim pozdravom. Bušić je 1976. oteo putnički avion tvrtke TWA na letu iz New Yorka u Chicago, s namjerom izbacivanja letaka u kojima se opisivala diskriminacija Hrvata u Jugoslaviji. Istovremeno je eksplodirala bomba koju je Bušić ostavio na Central Station u New Yorku, pri čemu je jedan policajac poginuo, a još su trojica ozlijeđena. No, u Hrvatskoj ga se smatralo junakom i mučenikom „za našu stvar“; žrtve su bile tek nesretan slučaj. Uspoređivan je s Beginom, Arafatom, Mandelom, Che Guevarom i Titom.

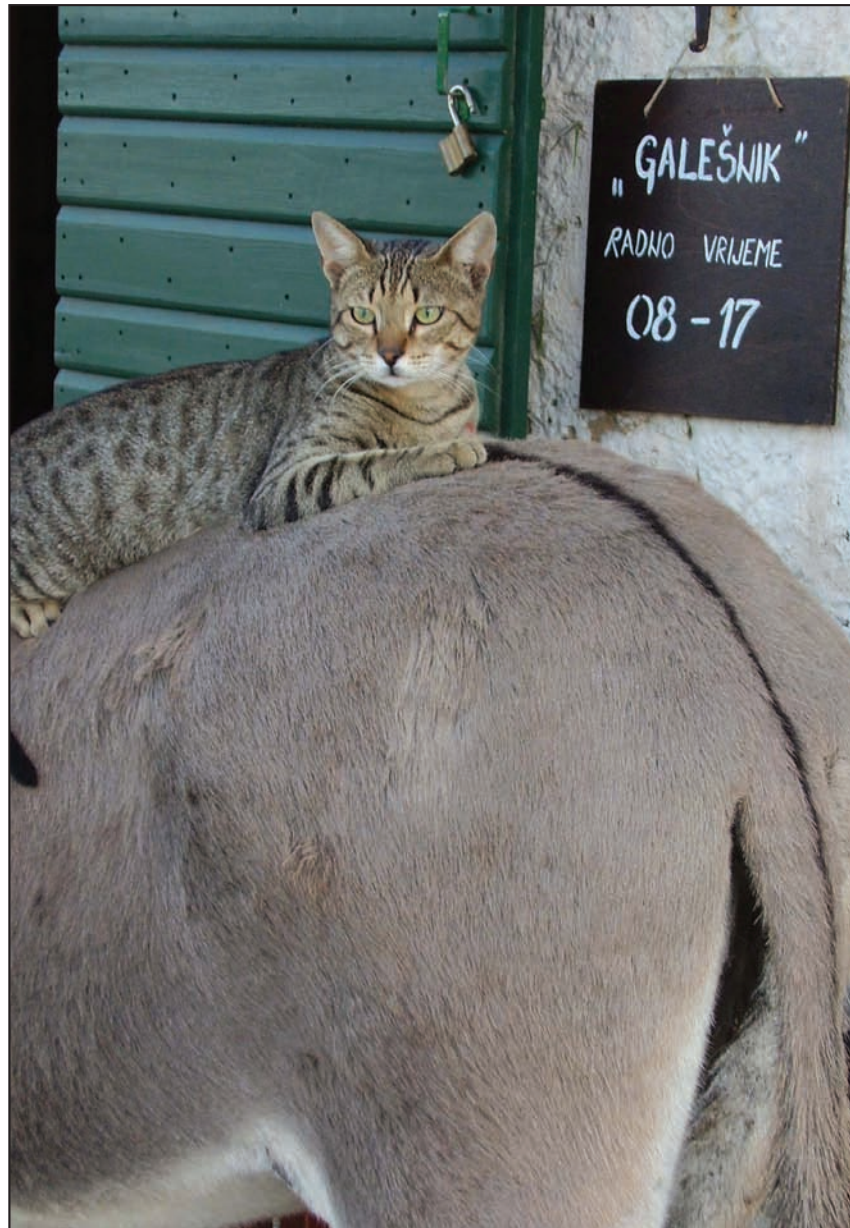
Kao da taj dvojac nije bio dovoljan, zemlja se dodatno podijelila oko popularnog pjevača Marka Perkovića Thompsona, čija publika, odjevena u odjeću ukrašenu ustaškim simbolima, uobičajeno diže ruke na fašistički pozdrav – neki čak i uzvikuju „Ubij Srbina“. Trebaju li njegovi koncerti, koji potiču nacionalnu mržnju (koja je zakonom zabranjena) biti zabranjeni ili ne? Predsjednik Mesić nedavno nije posjetio jedan teniski turnir jer je Thompson trebao nastupiti u istom gradu. Međutim, Hrvatski helsinški odbor – za ljudska prava! – branio je pjevačevo pravo na nastupanje. Gradonačelnici hrvatskih gradova su podijeljeni: za jedne je Thompson domoljub; za druge promicatelj fašističkih vrijednosti.

Zanimljivo je da zajednički nazivnik ove trojice nije samo rehabilitacija fašističke ideologije, nego i očita nevoljnost javnih institucija, poput policije i državnog tužilaštva, da reagira na takve pojave. Uostalom, kako bi i mogli, kad čak i neki ministri posjećuju Thompsonove koncerte?

Dvojba treba li provoditi zakon ili ne je apsurdna. Ako je antifašizam naveden u Ustavu nove hrvatske države te ako zakon zabranjuje poticanje nacionalne, vjerske i rasne mržnje, u čemu je onda problem? Problem je hrvatski odnos prema vlastitoj prošlosti. Dokumenti i deklaracije su jedna stvar, ali stvarnost je druga. U stvarnosti, prije svojih sedamnaest godina neovisnosti, Hrvatska je bila samostalna država samo jednom: između 1941. i 1945. – kada je njome vladala nacistička marionetska vlada.

To je povijest kojoj se Hrvatska Franje Tuđmana klanjala, a isti se osjećaji nastavljaju i dalje. Usprkos političkim govorima u kojima se osuđuju povremena oživljavanja tog zloglasnog nasljeđa, opći je stav ovdje da borci za „nacionalnu stvar“ po definiciji ne mogu biti kriminalci. Nije zločin ono što se računa, nego namjere iza njega. To je ista ona logika koja ratne zločince iz balkanskih ratova, poput Mirka Norca, pretvara u junake.

Hrvatski političari, osobito premijer Ivo Sanader, glasno promiču europske vrijednosti i iskazuju svoju predanost pridruživanju Europskoj Uniji. No, ako tako neeuropske pojave kao što su ratni zločini, terorizam i fašizam i jesu zakonom zabranjene, u praksi ih se tolerira, pa čak i podržava. Je li Europskoj Uniji potrebna takva Hrvatska – zemlje koja svijetu pokazuje samo svoje lijepo ljetno lice, ali i dalje krije svoje dvojbene vrijednosti?

VREME SMRTI I RAZONODE

Piše: The Onion

NIKAD MANJE FELACIJA

Prema statistici Ministarstva za rad, cjelokupna stopa onih koji pružaju usluge felacija u lipnju se spustila na 37,4 posto, izazvavši široko rasprostranjenu deflaciju ega.

Smanjivanje oralnih usluga unesrećilo je pedeset pet milijuna Amerikanaca, kazao je Chao. Iako je u lipnju došlo do obećavajućeg skoka u demografiji od 15 do 19 godina, kada su mnogi tinejdžeri pronašli posao preko ljeta, gotovo osamdeset dva posto oženjenih muškaraca ostalo je posve bez usluge felacija. Povijesno fluidno tržište felacija doseglo je vrhunac 1996, kada su milijuni supruge i djevojka snažno stimulirali privatni sektor. No, dok je potražnja ostala iznimno visoka, ponuda nije mogla ili htjela ići ukorak s potražnjom. Kao posljedica toga, stopa pada felacija neprestano je rasla, a današnje klimavo tržište ne pokazuje puno znakova brzoga poboljšanja.

Prema Chaovim tvrdnjama, dugoročne veze odgovorne su za mnoge ovogodišnje propale usluge felacija. Tradicionalni pružatelji usluga felacija s vremenom počinju davati prvenstvo drugim uslugama, eliminirajući naposljetku one usluge felacija za koje pretpostavljaju da su nepotrebne, kazao je Chao. Felacija nema toliko mnogo koliko vas neke internetske stranice pokušavaju uvjeriti, kazao je analitičar tržišta za felacija, Tom Cochran. Posvuda je tržište izuzetno suho. Meni osobno godinama nije učinjen felacio. I ne stoga što se nisam trudio, dodao je on.

Neki profesionalci koji su nekad imali stalan izvor zarade počeli su tražiti free-lance felacio. Dave Abbot, nastanjen u Fairfaxu u Virginiji, kazao je da će, ako ne može dobiti felacio na svojem području, odseliti na vibrantno tržište kao što je Las Vegas. Čuo sam da u Vegasu gotovo svakome nude honorarni felacio, rekao je Abbot.

Prema statistikama Ministarstva rada, gotovo pola Amerikanaca koji ne dobivaju felacio živi ispod crte oralnoga siromaštva, a beneficije koje uključuju spolno općenje nisu im dovoljne. Za mnoge od tih muškaraca kojima je oduzeto oralno pravo felacio je samo san, kazao je Cochran.

Stručnjaci predviđaju da će nagli porast ovoga problema utjecati čak i na one koji trenutačno dobivaju felacio. Ekonomski indikatori nagovijestili su smanjivanje felacija diljem nacije, što znači da će sljedećih mjeseci tisuće muškaraca imati spolni odnos.

Usred rastuće zabrinutosti, republikanac Collin Peterson iznio je prijedlog stimulativnoga paketa koji će prema njegovim riječima do kraja godine pomoći u stvaranju više od 300.000 novih felacija.

Peterson je dodao: Samo se možemo nadati da će biti postignut nekakav kompromis između praznih riječi i tržišta felacija u rezoluciji H.R. 69

(S engleskoga prevela Gioia-Ana Ulrich)

